

МАГУРЧАК А. М.

**АНДРІЙ ЖУК І УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПАРТІЯ:
ШТРИХИ ДО ПОЛІТИЧНОЇ БІОГРАФІЇ**

Висвітлюються сторінки діяльності українського державного діяча, мислителя Андрія Жука в рядах Української Народної Партії у Відні. Показані ініціативні кроки А. Жука щодо створення партійних груп у Європі і налагодження партійного видавництва. Проілюстровані розбіжності між А. Жуком і керівництвом партії.

На сьогодні незважаючи на те, що персоні Андрія Жука (1880-1968) присвячено кілька десятків статей і навіть дисертаційне дослідження [1], багато аспектів громадської і політичної діяльності видатного українця залишаються недослідженими. Наприклад, членство А. Жука в Українській Народній Партії (далі УНП). Прогалина ця пояснюється об'єктивною причиною - відсутністю доступу дослідників до особових архівних фондів А. Жука за кордоном - Канада, США, Польща. Водночас автору вдалось опрацювати дві справи із канадського архіву А. Жука, які дозволяють вирішити дану проблематику. З вищесказаного автор ставить за мету реконструювати політичну діяльність в рядах УНП.

А. Жук розпочав свою громадсько-політичну діяльність на Полтавщині. У 1900 р. став членом РУП, а пізніше УСДРП. Внаслідок жандармського переслідування змушений був покинути територію Російської імперії і оселитись у Львові. Саме в цьому місті він поступово відходить від соціал-демократичних догм і активно залучається до українського кооперативного руху і входить до редколегій кооперативних періодичних видань: "Економіст", "Самопоміч". Наприкінці 1912 р. у Львові був співорганізатором Українського Інформаційного Комітету, який проводив інформаційну роботу про український рух на сторінках іноземної періодики. З початком Першої світової війни переїжджає до Відня і входить до Президії Союзу визволення України (1914-1918).

Паралельно був членом Загальної Української Ради, Головної Української Ради, бойової управи УСС, радником МЗС УНР. Залишаючись у еміграції після поразки національно-визвольних змагань 1917 - 1921 рр., не полишає займатись активною громадською і політичною діяльністю. Зокрема входить до Комітету оборони західноукраїнських земель, Західноукраїнського товариства Ліги Націй. У 1930 р. польська влада дає А. Жуку дозвіл на проживання у Львові, де він очолює статистичний відділ Ревізійного союзу українських кооперативів і видає свої статті і праці з кооперативної тематики. З приходом у 1939 р. радянських військ до Львова А. Жук емігрує до Відня, де і прожив до кінця свого життя.

Магурчак Андрій Миколайович - докторант кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету ім. Т. Шевченка

Другий раз у своїй політичній діяльності А. Жук був членом політичної партії. Нам, на жаль, невідомо, якими мотивами користувався А. Жук, вступаючи до Української Народної Партії (далі УНП). Навіть про це він не писав. У своїй автобіографії А. Жук зазначав, що: "відійшовши від УСДРП ще перед війною 1914 р. під кінець 1919 р. зблизився з партією українських хліборобів-демократів..." [2]. Цю партію очолював М. Чудінов-Богун, а секретарем був М. Баєр. Через матеріальний стан А. Жук не міг часто їздити до Кам'янець-Подільського, де перебувала УНП. Тому за рішенням керівництва партії А. Жук очолив закордонне бюро УНП, при цьому займаючи посаду заступника голови партії [3].

Про особливий статус А. Жука і його функції у партії повідомлялось у зверненні голови партії від 6 листопада 1919 р., де зазначалось, що А. Жук повинен "працювати за кордоном в напрямку зреалізування програми партії, через видавництво літератури в дусі партійної програми, утворення партійних організацій і організацій для допомоги партії, повідомляючи про свою діяльність Головну Управу і засягаючи у неї вказівок в справах принципіального характеру"[3].

На підставі цих повноважень А. Жук організує у Відні партійне видавництво під назвою "Українська Народна Партія (Свободи і Права)". Пропонує секретарю УНП М. Баєру змінити назву партії, оскільки, на його переконання, вона є недоречною і викликає критику з самостійницького руху про присвоєння назви партії, яка раніше вже існувала. А. Жук змушений був на це реагувати на сторінках "Українського прапору". Відносно видавництва, то А. Жук запланував видати 12 брошур, але з плином часу, реально оцінивши ситуацію, опублікував тільки частину.

Зокрема, за сприяння А. Жука були надруковані статті М. Баєра в "Українському прапорі" - "Причини аграрної революції", а пізніше окремою брошурою і маленька стаття про саму партію. Готував до друку і партійний документ під назвою "Матеріали до програми, тактики й організації УНП", будучи автором передмови [3]. У зверненні до М. Баєра А. Жук жалівся, що сам виконує партійну роботу за кордоном, оскільки мав недружні стосунки з деякими діячами на еміграції, які на сторінках еміграційної періодики нападали на його персону.

Щоб мати своїх представників у інших країнах, А. Жук і М. Богун зверталися до осіб із проханнями бути "мужами довір'я" УНП. Серед них були: В. Андрієвський (Чехословаччина), Б. Лепкий (Німеччина), В. Панейко (Франція), М. Боярський (Загреб). У листі до В. Андрієвського, датованим 12 листопада 1920 р., А. Жук інформував, що у Берліні створений партійний осередок, до складу якого входили Б. Лепкий, В. Полетика, К. Новохатський, З. Кузеля та ін. На кошти А. Жука у Берліні виходить партійний часопис "Нове слово", до співробітників редакції якої входять члени берлінського партійного осередку.

Крім того, А. Жук мав намір заснувати невеличкий партійний осередок УНП в Празі на чолі з В. Андрієвським, щоб той проводив у цьому напрямку певні заходи. Про це ми дізнаємось з листа А. Жука від 17 жовтня 1920 р. [3]. Водночас у листі від 19 грудня 1920 р. до М. Боярського, А. Жук повідомляв про надсилання йому партійної програми УНП і закликав вступити до партії,

оскільки "треба нам поміркованим і тверезо політичним елементам за кордоном об'єднатись і притягти до українського руху всіх тих українців, які досі пасивно до нього з різних причин ставились та веденням сих елементів в круги сучасного офіційного українства, скріпити його, згладжуючи своєю присутністю його радакалізм" [3]. У листі-відповіді 26 грудня 1920 р. М. Боярський повідомив А. Жука, що не може долучитись до УНП через сімейні проблеми, при цьому надаючи адреси інших українців, що перебували на теренах Югославії, які могли підтримати пропозиції А. Жука.

Організувавши партійний осередок у Берліні, А. Жук написав листа до В. Полетики, в якому повідомляв, що пересилає статут берлінської групи УНП, розроблений А. Жуком і підписаний разом з М. Богуном. Також інформував про те, що берлінську групу повинен очолити Б. Лепкий, при цьому додавав протокол організаційних зборів ініціативного комітету про відновлення "Вільного Козацтва".

Саме на організацію "Вільного Козацтва" А. Жук покладав великі надії в Берліні, оскільки там були люди для цієї роботи. Для кращого ознайомлення з організацією "Вільного козацтва" А. Жук надсилав примірники "Вісника СВУ" і Пам'яткову книгу СВУ, в яких є статті про "Вільне козацтво". Водночас повідомляв, що у Берліні є багато представників гетьманського руху, які найближчим часом мали наміри провести зустріч. При цьому він висловив ставлення УНП до них: "Наші відносини з ними далекі, інтереси окремі й ріжні і сей фактичний стан справи візьміть на увагу в своїх відносинах до них і в своїй місцевій політиці, про політичні й практичні цілі які говорив Тобі в Берліні і я і Богун. Ведуться між нами якісь розмови про кооперацію, із врахуванням повної організаційної самостійності обох організацій, але се справа будучини" [3]. Також не виключав можливість скликати на еміграції конференцію представників українських політичних напрямків. Також спростовував різного роду неправдиві чутки щодо співпраці УНП з Врангелем і німецької орієнтації партії.

Відносно Врангеля А. Жук писав: "До Врангеля так довго будемо негативно ставитись, як довго він буде стояти при постулаті єдиної-неділимій Росії та уважатиме себе державною властею України (правительство Юга Росії). Коли Врангель признає українську державність, з тим що про об'єм і форму сеї державності та про характер будучих відносин України до Росії скаже остаточне слово український нарід на своїх установчих зборах..." [3]. Щодо германофільських настроїв у партії, то А. Жук наголосив, що це питання слід розгляди виключно у економічній площині, коли стане можливою торгівля із західними країнами, тоді першочергову роль потрібно віддавати Німеччині, яка постачала б фабричну продукцію. До того ж А. Жук акцентував увагу на тому, що після Першої світової війни Німеччина не впливає на світові політичні процеси, оскільки зайнята внутрішніми проблемами і відповідно не цікавиться українською проблематикою. Також у листі він поділився ставленням УНП до С. Петлюри: "ми не віримо в його творчі спосібності і нічого доброго не ждемо".

Щодо статуту для берлінської групи УНП, то він був затверджений 12 жовтня 1920 р. і складався із 12 пунктів. Початково партійна група УНП складалася з 5 осіб з правом розширення. На групу покладалися завдання

популяризувати партію як серед українського, так і серед німецького населення. У листі від 12 жовтня 1920 р. до О. Охримовича, пропагуючи УНП, А. Жук зазначав, що в партійній програмі українській державності присвячене велике місце. Центром, навколо якого формується українська держава, є селянин, який "прив'язаний до ідеї власної державності наділенням його землею на основі приватної власності"[3]. Крім того, А. Жук вважав, що УНП має намір претендувати в організаційному і політичних аспектах на загальноукраїнську партію. Показував схожість своїх ідейних і політичних поглядів з О. Охримовичем, а тому закликав останнього створити партійний осередок на Підкарпатській Україні. Щодо відносин з іншими партіями на українських теренах повідомляв, що з "галицьких партій ми підтримуємо ближчий зв'язок з народною трудовою партією, але сей зв'язок не дуже прочний, може доведеться витворити тут окрему політичну формацію, але треба наперед самим ідейно скристалізуватися й зорганізуватися, а тоді відніше буде, з ким по дорозі, а з ким ні"[3]. Також ділився планами, що у перспективі хотів би у Празі відкрити часопис і скликати конференцію прихильників УНП.

У наступному своєму листі 27 листопада 1920 р. до О. Охримовича А. Жук доводив позицію УНП, яка полягала в тому, що остаточне рішення по цьому питанню прийме народ, але він особисто не проти "старих форм державного ладу". Також А. Жук поділився думками щодо Підкарпатської України. Зокрема, він наголошував, що засадничою політикою УНП є об'єднання всіх українських земель в єдину державу, але цей процес повинен відбуватися поетапно.

При цьому А. Жук наголошував, що така формула не повинна бути догмою. Враховуючи тогочасне міжнародне становище на теренах Східної Європи, А. Жук погоджувався, щоб Підкарпатська Україна перебувала в депозиті Чехословаччини у вигляді автономії або федерації до появи української держави на інших українських етнографічних територіях.

Водночас у листі до В. Панейка, А. Жук ознайомив його з партійною програмою УНП щодо зовнішньої політики. УНП дотримувалася принципу самовизначення народів і націй, які з'явилися після розпаду Російської імперії. Враховуючи теперішню ситуацію відносно українських земель, наголошував, що позиція партії зводиться до того, що "ми для даного моменту приймаємо таку програму практичної політики, яка має на цілі забезпечити державне право Великої України без західних земель, без українських частин Донщини, Ставропільщини і Кубаньщини, з границею від Великої Росії і Білорусії по етнографічному принципу, при автономії для Криму і Бессарабії, коли б ця остання не була остаточно прилучена в склад Румунії"[3].

Відносно західних українських теренів повинні бути об'єднані в окрему державу, за винятком Закарпаття. Повне об'єднання західних земель із Наддніпрянщиною можливе тоді, коли остання буде мати повну суверенність. Щодо форм державного устрою і міждержавних об'єднань, то це повинні вирішити українські установчі збори. Далі А. Жук констатував, що УНП не визнає ніяких класових диктатур, а тому не визнає більшовицький український уряд, тільки парламентську форму правління. Не підтримує партія також Врангеля, який сповідує принцип єдиної-неділимої Росії, а тому логічно

виключена будь-яка федерація з ним.

В риторичний спосіб А. Жук запитував про ті українські сили і партії, які зможуть забезпечити соборне право українських земель. З цього списку виключав С. Петлюру і його оточення, оскільки вони "не спосібні бути зв'язком тої сили, неспосібні бути тим осередком коло якого могли б згуртуватися всі державно творчі елементи України і знайти дорогу до співробітництва з чужими політичними чинниками на Україні й поза Україною для досягнення спільних з іншими народами колишньої Росії цілей"[3]. Об'єднавчі сили закликав шукати поза межами петлюрівського і врангельського оточення - головне завдання внутрішньої національної політики і допускаючи для вирішення цього питання і російські демократичні сили, які хочуть мати на своїх західних кордонах демократичну країну.

УНП визнавала, що на той момент об'єднавчого процесу серед українців не передбачалось, а ідеал єдності може виникнути поступово коли відбудеться процес федерації всіх українських і інших державних утворень на території колишньої Російської імперії, при збереженні української самостійності і тоді "...поставимо собі за ідеал утворення слов'янського східноєвропейського союзу народів"[3].

При цьому визнання усіх учасників федерації української державності. Для цього потрібно залучати поміркованих українців, які не зустрінуть сильної опозиції зі сторони лівого крила українства. Щоб вияснити позицію відносно міждержавної федерації серед російських емігрантських кругів Парижа, А. Жук просив В. Панейка провести своєрідну роботу, при цьому визначаючи позицію самих французів.

Будучи відірваним від решти членів УНП, більша частина яких на чолі з секретарем УНП М. Баяром знаходилась у Тарнові, А. Жук написав йому 16 січня 1921 р листа. В листі прозвітував про зроблену роботу і наголошував, що для збереження власного політичного обличчя не співпрацював з іншими партіями. Також поділився враженнями від роботи Всеукраїнської Національної Ради у Відні, представляючи УНП: "Загальна опінія серед членів Ради - утримати її за всяку ціну при життю, аби мати свободну трибуну для вислову думок для нашого громадянства та змогу праці над зближення поодиноких частей нашої Вітчизни"[3]. Не покладав великих надій на петлюрівську Раду Республіки у Тарнові, вважаючи, що вони діють під тиском поляків. Критикував роботу голови УНП М. Богуна, який, за висловлюваннями А. Жука, "не знає чого хоче". Прохав надіслати партійних грошей для видавничих цілей. Подавав своє бачення щодо діяльності партійного осередку у Тарнові. Не заперечував брати участь в Раді Республіки, не беручи ніяких обов'язків і зобов'язань. Оцінюючи тогочасний стан партії, вважав, що Головна Управа УНП дезорганізована, голова "...займається фантазіями і служить предметом насмішок сторонніх людей, треба покласти сьому край і провести провізорочну, але правильну партійну організацію, пристосовуючись до конкретних обставин часу і місця, яка могла б поставити на властиве місце того хворого чоловіка, бо під його "проводом" з нашої партії досі нічого не вийшло і далше нічого не буде, - будемо топтатися все на тім самім місци"[3]. Тому пропонував скликати партійну конференцію у Тарнові, на якій обрати партійний центр, який буде діяти в місці перебування

уряду УНР, а у Відні створити закордонний центр УНП на чолі з А. Жуком. При цьому не виключав свій вихід з УНП.

Реакція М. Богуна на висловлювання А. Жука проявилась у листі до нього. М. Богун визнавав, що між ним і А. Жуком існують розбіжності не "технічні", як висловлювався А. Жук, а тактичні й ідейні. До цього послужили нарікання в сторону М. Богуна у Відні із антипетлюрівського середовища про те що, А. Жук є прихильником С. Петлюри і його оточення. "Вони на мене дали лише виписки з протоколів стенографічних зі всіх засідань (мається на увазі ВНР) про Ваші пропозиції, внески, промови. Не буду про них говорити" - писав М. Богун [3]. Отримавши однобічну, не перевірену і перекручену інформацію, голова УНП запитав А. Жука, чи він дійсно підтримує уряд С. Петлюри, який перебуває за межами своєї території. "Майже нема ні одного чоловіка, який не дивиться на Вас з великим обуренням і не говорить про Вас так багато" - обурювався М. Богун [3]. Дискутуючи з А. Жуком щодо відношення УНП до політичних таборів, він наголосив, що партія займає посередню позицію між С. Петлюрою і галичанами зі своїми союзниками.

Як наслідок, в кінці свого листа М. Богун риторично запитав А. Жука: "З ким Ви йдете, як розумієте сучасний момент і Ваше відношення до нього?" [3]. Для пропагування ідей УНП А. Жук з власної ініціативи організував у Берліні видання партійного часопису під назвою "Нове Слово", залучивши З. Кузеля, який пізніше стане головним редактором. 26 вересня 1920 р. А. Жук підписав угоду з З. Кузелем, в якій наголошувалось, що власником видавництва є А. Жук, який фінансує вихід часопису до кінця 1920 р. у сумі не більше 18 000 німецьких марок [4]. Відповідно З. Кузеля зобов'язується підготувати 10 номерів. У випадку, коли А. Жук хотів би передати права видавництва іншій особі, то З. Кузеля не повинен робити ніяких перешкод. Щодо видавництва на 1921 р., то передбачалося підписання нової угоди.

13 жовтня 1920 р. З. Кузеля у своєму листі повідомляв А. Жука про проведення організаційних заходів для виходу "Нового Слова". Аналізував проект номера "Нового Слова", запропонованого А. Жуком: "Ваш план числа дуже гарний й старатимосся виконувати його. Тільки годі буде давати до кожного числа стільки статей, що Ви згадуєте бо в однокаркушевім числі годі буде змістити так багато матеріалу" [4].

В наступних листах просив надсилати статті, а також інформував про переговори з поліцією і місцевою поштою, щоб ті не робили перешкод із розповсюдженням часопису. З. Кузеля неодноразово у своїх листах просив А. Жука надіслати всю суму для випуску 10 номерів. Писав про труднощі з виходом першого номера, який запізнився у кількості 2200 примірників. Вже через місяць А. Жук отримував нові відомості від З. Кузеля про стан видавництва. Останній наголошував, що "часопись шириться добре між полоненими, які її дуже радо вігають.

На сьогодні маємо вже около 60 передплатників, що заплатили передплату й усе це переважно полонені. З огляду на те часопись змістом і формою мусить більше пристосовуватися до цього" [4].

Отримавши перше число "Нового Слова", А. Жук критикував З. Кузеля.

"Взагалі ціле число дуже строкате, через великі відступи одного кавалку матеріалу від другого при чім заголовки, особливо в відділі про Україну, займають більше місця, ніж текст поданих вісток. На будуче треба вистерігатися цих браків..." - наголошував А. Жук [4]. Рекомендував видавати "Нове слово" за прикладом "Нової Доби" роблячи акцент на оригінальні статті.

У листі від 9 січня 1921 р. до З. Кузеля А. Жук повідомляв, що закінчилися кошти для видавництва "Нового Слова". Інформував про те, що він звертався в США за фінансовою допомогою. При цьому передавав права на "Нове Слово" члену берлінської партійної групи К. Новохатському. Водночас у листі до самого К. Новохатського повідомляв, що він включений до складу ВНР по квоті УНП і повинен бути присутній на засіданнях ВНР і там обговорити питання подальшого видання "Нового Слова".

Ситуацією навколо припинення фінансування партійного часопису "Нового Слова" А. Жук поділився у листі від 28 квітня 1921 р. до В. Липинського. Зокрема А. Жук зазначав, що витрачаючи власні кошти, частину яких отримав від уряду УНР за дипломатичну роботу на видання "Нового Слова", УНП не змогла повернути йому тих коштів, а дотого ж "характер часописи був такий, що мало кого з партійних товаришів задовольняв, а дуже цінні манускрипти одного з найповажніших членів партії професора Кліменка (Петрика) чомусь дуже довго у редактора залягали, мимо моїх ургенсів, і не всі були видруковані, без подання причин. Ся обставина також не утворює сприятливого настрою у партійних колах в справі евентуального звороту мені коли не будь витрачених на часопись грошей"[4].

Натомість З. Кузеля отримав кошти від оточення П. Скоропадського на продовження видання часопису, але вже під іншою назвою "Українське Слово", що стало для А. Жука великою несподіванкою. "В сей спосіб політично є пошкодженою Українська Народна Партія, яка лишилася апарату видавничого і аудиторії читачів, отже змоги пропагувати свої ідеї, а я як видавець часописи є пошкодженим" - наголошував А. Жук [4]. Тому просив В. Липинського, який був прихильником П. Скоропадського, звернути увагу на тих людей з оточення Гетьмана, які використовують часопис, який започаткував А. Жук.

Отже, перебуваючи в еміграції у Відні, А. Жук входить до лав УНП. Маючи організаторські здібності, він на власні кошти організовує партійний часопис, який через закінчення фінансування припинив свою діяльність. Його політичні переконання і тактика національної боротьби на перших порах співпадала з програмою УНП, і фактично очолюючи закордонний центр УНП, А. Жук не мав підтримки зі сторони керівників УНП, перш за все матеріальної. Внаслідок неперевіреної, недостовірної інформації виникла суперечка між А. Жуком і головою УНП М. Богуном, яка призвела до виходу А. Жука з УНП. Для А. Жука УНП була "малою партією", оскільки він очікував, що партія набуде загальнонаціонального масштабу і до того ж розчарувавшись в керівниках партії, які в силу причин не стали справжніми лідерами.

1. Гирич І. У тіні В. Липинського (Андрій Жук як політичний мислитель й дослідник історії визвольного руху / І. Гирич // Молода нація. - 2002. - №. 3. - С.8-45; Він же. Канадський

архів Андрія Жука // Там само. - С. 168-176; Осташко Т. А. Жук в добі національно-визвольних змагань / Т. Осташко // Там само. - С. 46-57; Молдован Я. Участь Андрія Жука в українському національно-визвольному русі під час Першої світової війни / Я. Молдован // Пам'ятки: археологічний щорічник. - К., 2009. - Т. 10. - С. 68-76.; Патер І. Андрій Жук і Союз визволення України / І. Патер // Молода нація. - 2002. - № 3. - С. 58-82; Шульгата Н. Андрій Жук у національно-визвольних змаганнях (1914 - 1923) / Н. Шульгата. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник наукових праць. - Львів, 2009. - Вип. 18 - С. 583-594; Таравська Я. Громадсько-політична та науково-публіцистична діяльність Андрія Жука (1880-1968 рр.): Дис... канд. іст. наук. - Чернігів, 2012. - 234 с.

2. Library and Archives Canada. - The Andry Zhuk Collection MG30, C 167. - Volume1. - File 7.

3. Library and Archives Canada. - The Andry Zhuk Collection MG30, C 167. - Volume17. - File 26.

4. Library and Archives Canada. - The Andry Zhuk Collection MG30, C 167. - Volume17. - File 33.

Магурчак А. Н. АНДРЕЙ ЖУКИ УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ ПАРТИЯ: ШТРИХИ К ПОЛИТИЧЕСКОЙ БИОГРАФИИ

Освещают страницы деятельности украинского государственного деятеля, мыслителя Андрея Жука, в рядах Украинской Народной Партии в Вене. Показаны инициативные шаги А. Жука относительно создания партийных групп в Европе и налаживания партийного издательства. Проиллюстрированы расхождения между А. Жуком и руководством партии.

Magurchak A. M. ANDRIY ZHUK AND UKRAINIAN PEOPLE'S PARTY: THE SKETCHES TO THE POLITICAL BIOGRAPHY

The article deals with the activity of the Ukrainian statesman, thinker Andriy Zhuk as a member of Ukrainian People's Party in Vienna. It shows the initiative steps of A. Zhuk in creating party groups in Europe and organizing party publishing center. It illustrates the dissent between A. Zhuk and the top echelon of the party.

Отримано 3.07.2013